

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

نیازهای کاربردی معلمان ابتدایی در حوزه روانشناسی و مشاوره ی کودک و نوجوان

سمیرا کلهری^۱، ژیلا عظیمی گاو بنده^۲، سارا حاجی وند سورانی^۳، سعیده سادات حسینی کلکوه^۴، معصومه

جانجانی گودرزی^۵

چکیده :

راهنمایی و مشاوره بهترین نوع تعاون و همکاری در سطح مدارس است. هدف این تعاون و همکاری حل مشکلات و آسیب‌های اجتماعی، خانوادگی، تحصیلی و... است. شناسایی مشکلات دانش‌آموزان با همکاری والدین و اولیای مدرسه با عوامل راهنمایی در مدرسه صورت می‌پذیرد و مشاور نقش اساسی را در این رابطه ایفا می‌نماید. نظر به این که بعضی از مشکلات به دلیل عدم آشنایی والدین با اصول روانشناسی و چگونگی برخورد با کودکان به وجود می‌آیند، این موضوع وظیفه آموزش و پرورش را در این زمینه سنگین تر می‌نماید و بایستی با انتخاب مشاور در دوره تحصیل از بروز ناهنجاری‌های رفتاری بکاهد. براساس آمار، در حال حاضر عمده مراجعین به مراکز و هسته‌های مشاوره، دانش‌آموزان دوره‌های ابتدایی و راهنمایی می‌باشند و این امر ضرورت حضور مشاور در دوره عمومی را بیشتر می‌کند. اختلالات ارتباطی، تیک‌های عصبی، ترس، مرض، اضطراب، ناسازگاری، بیش‌فعالی، کم‌رویی، اختلالات خواب، ناخن جویدن و بسیاری از حالات و ناهنجاری‌های روانی در مراحل اولیه با استفاده از شیوه‌های مشاوره موثر قابل تشخیص و درمان می‌باشند اما اگر این رفتارهای به ظاهر کم‌اهمیت اما در واقع بسیار مهم، به موقع شناسایی و درمان نشوند حتی در بزرگسالی اثرات نامطلوب آنها در وجود افراد باقی می‌ماند و در نهایت به بیماری‌های مزمن تبدیل شده و هزینه‌های گزافی بر خانواده‌ها و دولت تحمیل می‌نماید. وجود مشاور متخصص در مدارس می‌تواند در شناسایی به موقع این گونه اختلالات و به کارگیری راه‌های درمانی مناسب برای هر یک از آنها بسیار موثر واقع شود.

کلید واژگان : راهنمایی، مشاوره، مدارس، مشکلات، اختلالات روانی، تکلیف شب

^۱ کارشناس آموزش ابتدایی از دانشگاه فرهنگیان

^۲ کارشناس مدیریت و برنامه ریزی آموزشی

^۳ کارشناس آموزش ابتدایی از دانشگاه فرهنگیان

^۴ کارشناس علوم اجتماعی

^۵ کارشناس آموزش ابتدایی از دانشگاه فرهنگیان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

مقدمه :

راهنمایی بخش تفکیک ناپذیری از نظام تعلیم و تربیت محسوب می‌شود. هدف تربیت شکوفا کردن و به فعلیت رساندن همه استعدادهای انسان است و شکوفا کردن و به فعلیت رساندن استعدادها، مستلزم شناسایی و پی بردن به کم و کیف آنهاست. کودکی که پا به مدرسه می‌گذارد با مشکلات متعددی در زمینه‌های عاطفی، خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی مواجه است، که اگر در وهله نخست برای پیشگیری و درمان آن اقدامهای جدی صورت نگیرد، ممکن است عواقب وخیمی به دنبال داشته باشد و سلامت روانی وی مختل شود. تعلیم و تربیت زمانی با موفقیت و صحیح عملی خواهد شد که دانش‌آموزان اولاً مشکلات عاطفی که مانع یادگیری است، نداشته باشند و ثانیاً محتوای آموزشی با توجه به اختلافات فردی، تدوین و ارائه شود. بنابر این بر هر معلم لازم است که در مرحله نخست اقدام به شناسایی دانش‌آموزانی کند که هر کدام به نوعی با مسائل و مشکلات اجتماعی و عاطفی روبرو هستند. مرحله دوم شناسایی هریک از دانش‌آموزان از لحاظ استعدادها و تفاوت‌های میان آنهاست. از آنجا که هر فرد شخصیت ویژه و بی‌همتایی دارد، نباید تمام دانش‌آموزان یک کلاس درس را به یک درجه از توانایی‌ها و میزان هوشمندی در نظر گرفت. راهنمایی تاکید دارد که تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در جریان تعلیم و تربیت لحاظ و برنامه‌های آموزشی براساس نیازهای فردی و اجتماعی تدوین و ارائه شوند.

آموزش ابتدایی که پایه و اساس سازندگی بنیادی جامعه است، دوره ایجاد رفتارهای پسندیده و پیشگیری از مشکلات آینده نامیده می‌شود و هر اقدام پیشگیرانه، نتایج ارزنده‌ای در رفتار دانش‌آموز در جهت نیل به خودکفایی کشور خواهد داشت. پژوهش‌های بیشماری نشان داده‌اند که بسیاری از مشکلات و اختلالات روانی - عاطفی، ریشه‌های اجتماعی دارند. سازمان بهداشت جهانی (۱۹۹۹) اعلام کرده است که تقریباً ۱۰ تا ۲۰ درصد کودکان در مدرسه دارای رفتاری‌های عاطفی و روانی هستند و ریشه این نوع مشکلات را باید در خانواده جستجو کرد. با توجه به اینکه کودکان از خانواده‌های متفاوت پا به مدرسه می‌گذارند، دارای مشکلات گوناگونی هستند. ارزیابی کودکان در محیط مدرسه از اهمیت خاصی برخوردار است. در این رابطه، معلمان با عده بسیاری سر و کار دارند و از نزدیک با مشکلات رفتاری آنان در تماسند. بنابر این فرصت مشاهده رفتار آنها را نیز دارند. معلمان با کمک مشاور مدرسه می‌توانند با تشخیص مشکلات رفتاری و عاطفی دانش‌آموزان، میان کودکان دارای مشکل و کودکان عادی تمایز قایل شوند. بنابر این در هر آموزشگاه وجود افراد متخصص در مشاوره و راهنمایی ضروری به نظر می‌رسد. پس باید حداقل یک یا دو مشاور در هر آموزشگاه باشند که در چنین مواردی به راهنمایی و مشاوره دانش‌آموزان بپردازند.

راهنمایی در مدارس :

برای آنکه هدف‌های راهنمایی در مدارس روشن شود، بهتر است بدانیم که راهنمایی در دبستان، مدارس راهنمایی و دبیرستان‌ها، شامل چه موضوعاتی می‌شود؟ اگر راهنمایی را جریان پیوسته‌ای از کمک به دانش‌آموز بدانیم، باید این کمک از مقطع ابتدایی آغاز شود و تا پایان تحصیلات دانشگاهی ادامه داشته باشد و مسائل و مشکلات دانش‌آموزان در هر دوره تحصیلی توسط گروه راهنمایی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

و مشاوره مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد. در مدارس ابتدایی مسائل و مشکلات دانش‌آموزان متنوع‌تر از سطوح دیگر آموزشی است. در این دوره مساله امنیت روانی و ثبات عاطفی کودکان و دانش‌آموزان از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. اگر یک کلاس ابتدایی را با ۳۰ دانش‌آموز در نظر بگیریم، متوجه می‌شویم که هیچ یک از این دانش‌آموزان چه از لحاظ خصوصیات بدنی، روانی و اجتماعی با هم برابر نیستند. بنابر این، هر دانش‌آموز شخصیت ویژه‌ای دارد که دیگران ندارند. رشد شخصیت صرف‌نظر از عوامل ارثی به محیط خانواده و به دنبال آن به محیط اجتماعی وسیع‌تر، یعنی مدرسه ارتباط دارد و از این محیطها تاثیر می‌پذیرد. محیط‌های یاد شده می‌تواند در سازگاری و یا ناسازگاری فردی و اجتماعی کودکان مؤثر باشد. رشد شخصیت سالم و متعادل و شکوفایی استعدادهاى کودکان در سایه راحتی جسم و امنیت روان و ثبات عاطفی آنان امکان‌پذیر است. بی‌ثباتی عاطفی، دوگانگی احساس و تعارضات روانی، از موانع مهم در فرایند رشد شخصیت و سازگاری فردی و اجتماعی است. کودکانی که دچار تعارض و نبود امنیت روانی هستند، به ناچار بخش قابل توجهی از نیروی فکری خود را صرف حل مسائل خواهند کرد که آنان را اشغال کرده است. بالطبع در این شرایط دقت و توجه مطلوب و مشارکت در فعالیت‌های آموزشی کلاس بسیار اندک خواهد بود. نبود امنیت روانی در کودکان و دانش‌آموزان نه تنها بر چگونگی رشد شخصیت اثر می‌گذارد و عمدتاً موجب بروز و ظهور بسیاری از رفتارهای نامطلوب نظیر گوشه‌گیری و خیال‌پردازی، افسردگی، بی‌قراری، عصبانیت و پرخاشگری و غیره می‌شود، بلکه بیشترین تاثیر را بر شکوفایی هوش و تفکر و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان خواهد داشت.

شیوه‌های رفتار کارکنان مدرسه با دانش‌آموزان نقش بسزایی در سلامت روانی آنان دارد و هرگونه اختلال در روابط، کودکان و نوجوانان را با مشکلات فراوان مواجه می‌سازد. در این میان نقش معلم، بویژه در مدارس ابتدایی اهمیت بیشتری دارد. معلمان و مدیران علاقه‌مند و آگاه، با دانش‌آموزان ارتباط حسنه برقرار می‌کنند، ترس و وحشت آنان را کاهش می‌دهند، ابتدا به موارد مثبت توجه می‌کنند و در جهت رفع نقص‌ها می‌کوشند و برای کمک به دانش‌آموزان با سایر همکاران مشارکت جدی به عمل می‌آورند. ارائه و بهره‌گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس چنین وضعیتی را آسان و ممکن می‌کند.

راهنمایی و مشاوره بهترین نوع تعاون و همکاری در سطح مدارس است. هدف این تعاون و همکاری حل مشکلات و آسیب‌های اجتماعی، خانوادگی، تحصیلی و... است. شناسایی مشکلات دانش‌آموزان با همکاری والدین و اولیای مدرسه با عوامل راهنمایی در مدرسه صورت می‌پذیرد و مشاور نقش اساسی را در این رابطه ایفا می‌نماید.

نقش معلم در راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان به حدی مهم است که موفقیت یا شکست برنامه راهنمایی در مدرسه را تا حدود زیادی مرهون همکاری و فعالیت معلمان دانسته‌اند. معلم با شاگردان همه روزه تماس مستقیم دارد و منبع بسیار ارزشمندی در شناخت دانش‌آموزان محسوب می‌شود.

معلم همچنین می‌تواند در شناسایی دانش‌آموزانی که به کمک‌های خاص نیاز دارند گام‌های مهمی بردارد و آنها را به مشاور معرفی کند.

معلم مقام رسمی مدرسه است که از لحاظ تاریخی ارشدیت وی در مدرسه محرز است. معلم می‌تواند نقش تسهیل‌کننده را در راهنمایی به عهده بگیرد. معلم می‌تواند بطور موثر در برنامه تغییررفتار در کلاس درس شرکت کند. در حفظ بهداشت روانی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

دانش‌آموزان مقام مدیریت به عهده اوست و جانشین والدین دانش‌آموزان است. بنابراین از معلمان انتظار می‌رود که بر طبق آموزش و تجربیات خویش مسئولیت‌هایی را در برنامه‌های راهنمایی و مشاوره مدارس به عهده بگیرند.

معمولاً در کلاس‌های درس معلمان با برخی از مشکلات تحصیلی، روانی و اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان آشنا می‌شوند که ممکن است سئوالاتی برای آنان مطرح شود و به فکر پاسخ یا چاره‌جویی آن برآیند. برای نمونه ممکن است دانش‌آموز شناخت واقعی از استعدادها، توانایی‌ها و علائق خود نداشته باشد. عواملی چون: وجود نامادری، پدر سخت‌گیر، فقر مالی، محرومیت‌های عاطفی و تعارضات روانی، مانع اصلی ظهور تواناییها و استعدادهای بالقوه شاگردان و شکوفایی اندیشه‌های خلاق است.

مشاهده چنین مشکلاتی موجب می‌شود، معلم برای چاره‌جویی با دیگر همکاران خود یعنی مدیر مدرسه، مشاور و مربی پرورشی و والدین دانش‌آموزان به صحبت بنشینند و پس از تصمیم‌گیری گروهی، اقدامات خود را عملاً شروع کند. لازمه چنین فعالیتی نیاز به آگاهی و تخصص معلم از اصول، فنون و روش‌های مشاوره و راهنمایی دارد، که باید در برنامه‌های درسی مراکز تربیت معلم واحدهایی از دروس مشاوره و راهنمایی گنجانده شود و در کلاس‌های بازآموزی از طریق مراکز آموزش ضمن خدمت برای تمامی معلمان و اولیای مدرسه، نتایج یافته‌های تحقیقات مشاوره و راهنمایی در اختیارشان قرار داده شود.

طبیعی است که در این رهگذر خانواده در سلامت روانی کودکان نقش چشمگیری دارد. اگر محیط خانواده امن و آرام باشد، آنان قدرت سازگاری بیشتری با محیط خواهند داشت و آماده پذیرش مسئولیت و ایفای نقش‌های مختلف اجتماعی خواهند شد. برای ایجاد یک جامعه سالم و کارآمد، رفتار والدین باید در جهت مطلوب تغییر کند و توانایی آنان برای تربیت صحیح فرزندشان گسترش یابد. والدین با استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره، با خصوصیات و نیز مشکلات کودکان و نوجوانان آشنا می‌شوند، و شیوه‌های برخورد صحیح با فرزندشان را می‌آموزند و نقش مهمی در هدایت فکری و تربیت اخلاقی و اجتماعی کودکان برعهده خواهند داشت. صاحب‌نظران معتقدند که راهنمایی و مشاوره در واقع یک جریان یادگیری است که از طریق ارتباط حسنه میان دو نفر انجام می‌گیرد و معلمان به سبب اینکه بیشترین ارتباط را با دانش‌آموزان دارند، می‌توانند از فرصت به موقع استفاده کرده و آنان را منطبق بر نیازمندی‌هایشان یاری دهند تا خود را بهتر بشناسند و با محیط خود نیز سازگار بشوند. یادگیری و سلامت روانی دانش‌آموزان با عوامل مدرسه و عملکرد آنان رابطه بسیار نزدیکی دارد و در این رابطه بهره‌گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره نیز یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است. آموزش و پرورش عبارت از فراهم آوردن زمینه‌ها و عوامل متعدد برای به فعلیت رساندن و شکوفا کردن تمام استعدادهای انسان و سوق دادن او به سوی هدفهای مطلوب از طریق برنامه‌ای سنجیده و حساب شده است.

باید توجه داشت که در جریان مطالعه و بررسی مشکلات دانش‌آموزان باید تمام جنبه‌های زندگی کودک مورد توجه قرار گیرد.

مطالعه در خصوص ویژگی‌های بدنی، عاطفی، عقلانی جهت کمک به وی لازم و ضروری است.

در این ارتباط افراد متخصص دیگری نظیر، روانپزشک، پزشک، روانشناس و مددکار اجتماعی هستند که همراه مشاور برای حل مشکل همکاری دارند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

در بسیاری از موارد نارسایی‌های جسمی دانش‌آموزان مشکلات تحصیلی و روانی را موجب می‌شوند. مثلاً نقص در بینایی و یا شنوایی و یا اختلال در ترشح غدد داخلی ممکن است عقب‌ماندگی تحصیلی و یا نابهنجاری رفتار را سبب شود. در چنین مواردی کشف علل این مسائل و یا نارساییها و کمک به رفع آنها در حوزه وظایف پزشک قرار می‌گیرد.

روانشناس براساس مطالعات خود، دانش‌آموزان را در جهت رشد و تکامل شخصیتی راهنمایی می‌کند. از طرف دیگر با بررسی‌هایی که انجام می‌دهد راه‌های مفیدی را به معلمان توصیه می‌کند که از آن طریق امکانات و فرصت‌های مناسبی برای رفع مشکلات آنان فراهم سازند.

روانشناس با استفاده از آزمون‌های روانی و با تعبیر و تفسیر نتایج آنها برای معلمان، آنان را یاری می‌کند که از توانایی‌ها، نیازمندیهای روانی و خصائص شخصیتی شاگردان خود آگاه شوند و روش تعلیم خود را با نیازمندیهای فردی آنان هماهنگ سازند.

در بعضی موارد ممکن است دانش‌آموزانی در مدارس مشغول تحصیل باشند که نشانه‌های بیماری‌های روانی در آنها مشاهده شود کمک به درمان این گونه دانش‌آموزان معمولاً از وظایف روانپزشک یا روانشناس بالینی است که از طریق روان‌درمانی و یا شیوه‌های خاص روانپزشکی به درمان دانش‌آموزانی که مبتلا به بیماری‌های روانی هستند، اقدام می‌کند.

جلسات گفت و شنود اولیای کودک و آگاه کردن آنان از برنامه‌های راهنمایی و مشاوره و تقاضای همکاری از ایشان و توجه دادن والدین به موضوع مهم بهداشت روانی و ثبات عاطفی کودک و تبعات ناگوار ناشی از تعارض و نبود امنیت روانی می‌تواند کمک مؤثری در این جهت باشد.

تکلیف شب تعلق به دوران خاصی ندارد. از همان زمان که بچه‌ها تمرینات درسی خود را روی لوح کوچک سنگی انجام می‌دادند تا به امروز که در اغلب موارد کاغذهای سفید و الوان کتابچه‌های کلاسور، وسیله انجام این وظیفه آموزشی است، مساله تکلیف شب و مباحث مربوط به آن همواره برای دانش‌آموزان، معلمان و اولیا مطرح بوده، نظریات موافق و مخالف آنان را برانگیخته است.

آنان که نظر مخالف دارند :

برخی تکلیف شب را بخصوص در سطح ابتدایی کاری بیهوده می‌دانند و عقیده دارند که کودکان پس از یک روز طولانی و خسته کننده در مدرسه وقتی به خانه می‌رسند بهتر است اوقات خود را با استراحت، بازی و یا اشتغال به یک کار سرگرم کننده و به هر حال فعالیتی غیر درسی بگذارند. این قبیل اولیا که اکثراً تحصیلات بالا و موقعیتی مناسب در اجتماع دارند، با استناد به گفته برخی از پزشکان عقیده دارند که بسیاری از عقب‌ماندگیهای تحصیلی ناشی از خستگی ذهنی کودکان است و این طور استدلال می‌کنند که حجم زیاد دروس و کمبود وقت برای استراحت و تفریح باعث می‌شود کودکان نتوانند مطالب درسی را به خوبی هضم کنند و بتدریج با از دست دادن انگیزه و علاقه به درس خواندن، تمرکز خود را نیز از دست می‌دهند و به صورت شاگردانی کسل، بی‌توجه و مایوس در می‌آیند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

نکته دیگری که دلیل مخالفت برخی از اولیا و مربیان تعلیم و تربیت از جمله نویسندگان فرانسوی؛ "فیلیپ میریو" است، این است که تکالیف درسی در خانه، بخصوص اگر سنگین و پیچیده باشد می تواند تبعضیات اجتماعی را تشدید کند، زیرا تنها دانش آموزانی که از داشتن پدر و مادری تحصیل کرده و محیط خانوادگی مطلوبی بهره مندند می توانند در محیطی آرام و پرانگیزه برای انجام تکالیف، کار کنند و از نظارت و کمک اولیای خود در جایی که دچار مشکل می شوند برخوردار گردند. بدیهی است چنین امکانی برای دانش آموز متعلق به قشر محروم جامعه وجود ندارد. اتاقهای کوچک و پرجمعیت، بی سواد یا کم سواد اولیا، به عهده داشتن مسئولیتهایی در اداره خانه و نگهداری کودکان خردسالتر و غیره انجام تکالیف را در خانه برای این کودکان بسیار دشوار می سازد. لذا تکلیف شب غالباً وسیله درگیری و ایجاد مشکلاتی بین این قبیل شاگردان و معلمان می شود.

درست است که تکلیف شب می تواند مرور درسهای روزانه باشد، کودک را به نظرم و ترتیب و قبول مسئولیت وا دارد و لذت انجام یک کار مستقل را به او بچشد، اما برای این کار باید وسایل و امکان انجام آن در اختیارش باشد و از همه مهمتر روش انجام تکالیف را در مدرسه یاد گرفته باشد.

آنان که موافق تکلیف شب هستند :

وقتی که معلمان درباره تکلیف شب سخن می گوئیم اغلب آنان عقیده دارند که این اولیای دانش آموزانند که بر دادن تکالیف درسی در خانه تاکید دارند. یک مربی کودکستان می گفت: " اولیا برای کودکان کودکستانی خود نیز تکلیف شب می خواهند تا خیالشان راحت باشد که بچه ها چیز یاد می گیرند." از طرفی وجود تکلیف شب بچه ها را سرگرم کرده، مانع مزاحمتها و سرو صدای آنان در خانه می شود.

نتیجه یک همه پرسی که چندی پیش توسط یک روزنامه فرانسوی درباره تکلیف شب انجام گرفت، معلوم داشت که بسیاری از معلمان عقیده دارند کودکان و نوجوانان، علاقه مند به انجام تکالیف درسی در خانه هستند به شرط آنکه طولانی نباشد. بنا بر عقیده این معلمان، تکلیف شب باعث مداومت ارتباط بین مدرسه و شاگردان می شود و مانع می گردد که بچه ها در بازگشت به خانه، مدرسه و وظائف تحصیلی خود را فراموش کنند.

اولیایی که موافق تکلیف شب هستند آن را وسیله ای برای تشخیص تواناییهای درسی فرزندانیشان می دانند و معتقدند که با نظارت به تکالیف متوجه می شوند که آنان تا چه حد مطالب را آموخته و چه کمبودهایی دارند.

این قبیل اولیا معتقدند که تکالیف درسی شاگردان، می تواند وسیله ای برای برقراری ارتباط بین خانه مدرسه باشد، زیرا اولیا از طریق نظارت بر تکالیف متوجه می شوند در مدرسه چه می گذرد و چه تغییراتی در محتوا، روشها و برنامه های درسی داده شده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

این امر باعث می شود که آنان در مواردی به مدرسه مراجعه نمایند و معلم فرزندشان را ملاقات کنند. بدیهی است این امر در صورتی ممکن است که اولیا احیاناً به علت داشتن خاطرات نامطلوب از دوران تحصیلی خود، از تماس با مدرسه واهمه نداشته باشند و ضمناً محیط مدرسه و برخورد معلمان نیز گرم و پذیرای اولیا باشد.

تکلیف شب و مدرسه :

با اینکه در بسیاری از کشورها، به علت شرایط مطلوب یادگیری در کلاسها، وجود معلمان ورزیده، کلاسهای کم جمعیت و غیره مساله تکلیف شب لاقلاً در دوره ابتدایی کنار گذاشته شده است و جای خود را به انجام فعالیتهای خلاقه و مورد علاقه کودکان داده است، در کشورهایی مانند کشور ما که به علت رشد سریع جمعیت و در نتیجه کلاسهای پرتراکم، کمبود معلمان، مدارس چند نوبته و ... دانش آموزان وقت محدودی را در مدرسه می گذرانند و لذا شرایط آموزش و پرورش مورد انتظار به دلیل مشکلات فوق نمی تواند فراهم باشد، لازم است کودکان آنچه را که در مدرسه آموخته اند در خانه تمرین و تکمیل کنند. از آن گذشته در شرایطی که امکان پرسش و پاسخ در کلاسها محدود است، تکلیف شب می تواند برای معلمان وسیله ای جهت شناخت تواناییهای درسی شاگردان باشد. باید دانست که یادگیری مطالب درسی تنها دریافت اطلاعات در مدرسه و مرور آنها در خانه نیست، بلکه شامل یک سلسله فعالیتهای مختلفی است که کودک باید در مورد آن اطلاعات انجام دهد تا بتواند آنها را در ذهن خود جایگزین نماید. نگارنده به یاد دارد که یک روز دانش آموزی که به علت عدم یادگیری مطلب درسی مورد سرزنش آموزگار خود قرار گرفته بود می گفت:

- ولی من از روی درس چند بار خوانده ام، نمی دانم چرا نمی توانم یاد بگیرم.

بر خلاف آنچه ظاهراً به نظر می رسد، درس حاضر کردن کار آسانی نیست و بسیاری از دانش آموزان نمی دانند چگونه درس بخوانند، آیا باید از روی مطلب خواند؟ چگونه؟ چند بار؟ در کنار مطلب درسی از چه لوازمی باید استفاده کرد؟ مداد؟ کتابچه؟ خط کش؟ جزوه درسی؟ فرهنگنامه و کتابهای مرجع؟

آیا باید از کسی کمک گرفت؟ از چه کسی؟ چه وقت می توانیم مطمئن شویم که مطلب را یاد گرفته ایم؟ وقتی بتوانیم آن را با کلمات خودمان بیان کنیم؟ وقتی آن را حفظ شویم؟ وقتی بتوانیم خلاصه کنیم؟

بنابراین لازم است معلمان شاگردان را با روشهای مختلف درس حاضر کردن، چگونگی انجام تمرینات درسی، مرور یک مطلب برای امتحان و برنامه ریزی برای انجام تکالیف آشنا کنند. نکته دیگر این است که پرحجم ترین و سنگین ترین تکلیف شب نیز نمی تواند جبران درسی را که در کلاس خوب تفهیم نشده است، بکند و برای تضمین موفقیت تحصیلی شاگردان نباید روی درس خواندن آنان در خانه و کمک اولیا تکیه کرد.

بله، تکلیف شب در شرایط فعلی مدارس ما امری لازم به نظر می رسد اما تکلیفی که طولانی و خسته کننده نباشد، انگیزه انجام آن در شاگردان به وجود آمده باشد و با توانایی آنان از نظر جسمی و ذهنی مطابقت کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

معلمان نیز این نکته را فراموش نکنند که هیچ بزرگسالی حاضر نیست پس از گذراندن یک روز طولانی در اداره، به محض بازگشت به خانه تا پاسی از شب به تکرار کارهای اداری روزانه بپردازد.

کمک مدرسه در انجام تکالیف :

معلمانی که در اول سال تحصیلی درباره تکالیف مورد انتظار، نحوه انجام و زمان ارائه آن با دانش آموزان و اولیای آنان مشورت می کنند و به شاگردان اختیاراتی در انجام تکالیف و نحوه ارائه آن می دهند، معمولاً در دریافت، کیفیت مناسب تکالیف و جلب رضایت شاگردان، موفقیت بیشتری دارند.

اما در مورد شاگردانی که به علل محرومیت‌های فرهنگی، بی سواد یا گرفتاری اولیا و شرایط نامساعد مسکن بندرت از عهده انجام خاصی را برای انجام تکالیف، زیر نظر معلم یا شاگردان کلاسهای بالاتر تنظیم نماید تا این قبیل دانش آموزان بتوانند در محیطی آرام و پرانگیزه کار درسی خود را انجام دهند و گاهی با طرح مشکلات خود، از کمکهای درسی لازم برخوردار گردند. در این صورت تنها تکالیفی را می توان به خانه فرستاد که امکان انجام آن به تنهایی برای کودکان وجود داشته باشد.

در مورد کودکانی که دچار عقب ماندگی تحصیلی هستند، دادن تکالیف کوتاه و تمرینات ساده و پرسیدن سوالاتی که معمولاً این کودکان بتوانند از عهده پاسخ برآیند، در رشد اعتماد به نفس آنها و ایجاد انگیزه برای شرکت در فعالیتهای کلاس، مسلماً موثر خواهد بود. برعکس، تکالیف سنگین و پیچیده که خارج از توانایی این کودکان است آنان را نسبت به انجام هر نوع فعالیت درسی دلسرد و از خود ناامید خواهد کرد.

معلم موفق می گفت من فرمول معجزه آسایی ندارم و علت علاقه شاگردان من به انجام تکالیف درسی این است که برای هر شاگرد یا هر گروه از شاگردانم تکالیفی تعیین می کنم که با توانایی و شرایط زندگی خانوادگی آنان مطابقت داشته باشد. من از شاگردان قویتر تکالیف پرحجم تر و نسبتاً پیچیده تری می خواهم، اما در عین حال این شاگردان را تشویق می کنم تا نتایج کار و تجربیاتشان را در کلاس با سایر بچه ها در میان بگذارند و دیگران را دریافته های خود سهیم کنند.

تکلیف شب و اولیا :

تکلیف شب در حالی که می تواند وسیله ای برای نزدیک کردن و ایجاد صمیمیت بیشتر بین کودکان و اولیای آنان باشد. در بسیاری از مواقع در شرایط نامطلوبی انجام می گیرد و در نتیجه موضوعی برای درگیریها و اوقات تلخیهای خانوادگی می شود. خستگی ناشی از کار خواندن روزنامه، تماس با دوستان و خویشاوندان باعث می شود که آنان، گاه برخوردی ناشی از بی حوصلگی با فرزند خود داشته باشند و هر اشتباه و خطای کودک را مورد سرزنش قرار دهند و گاهی وی را تحقیر کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

باید دانست که برای بسیاری از کودکان ایجاد محیطی آرام برای انجام تکالیف محیطی که آنان بتوانند دور از سروصدای تلویزیون، رادیو و رفت و آمدها درس بخوانند و بدانند که در صورت لزوم از کمکهای فکری یکی از اطرافیان خود برخوردار خواهند بود، کافی است و این قبیل کودکان انتظار دیگری ندارند. اما دانش آموزانی نیز تکالیف خود را انجام می دهند که مثلاً مادر، پدر یا بزرگسالی در کنارشان باشد و به کارهای آنان نظارت مستقیم داشته باشد. این کودکان در صورت عدم تمایل اولیا به همراهی با آنها در این امر، از انجام تکالیف خودداری می کنند. این امر می تواند ناشی از دلایل مختلفی از جمله نیاز کودک به توجه بیشتر بزرگسالان باشد. کودکانی که از تکلیف شب به عنوان وسیله ای برای جلب توجه اولیا و نگر داشتن آنان در کنار خود استفاده می کنند، به زبان بی زبانی نشان می دهند که از توجه کافی برخوردار نیستند. در این صورت شایسته است اولیا روابط خود را با فرزندشان مورد سوال قرار دهند و وقت بیشتری را صرف صحبت و توجه به او کنند. فرصتهایی مانند زمان بردن کودک برای خرید، گردش و پیاده روی و صحبت با او در طی راه می تواند به حل این مساله کمک نماید و نیاز وی را در جلب توجه اولیا به هنگام انجام تکالیف درسی کاهش دهد.

گاه انجام تکالیف برای شاگرد بی معنی و بی فایده به نظر می رسد. زیرا او دقیقاً نمی داند چه باید بکند و پرسشهای معلم برایش مبهم است. در این مواقع کمک به وی در مطالعه دقیقتر سوالات یا تشویق او به پرس و جو از یک همکلاسی، به روشن شدن موضوع کمک خواهد کرد. عدم ارتباط مطالب درسی با زندگی روزانه کودک یکی دیگر از مواردی است که او را نسبت به انجام تکالیف دلسرد می کند. کودک مفید بودن این تکالیف را نمی تواند تشخیص دهد و نویدهایی از این قبیل که وقتی بزرگ شدی این معلومات به دردت خواهد خورد، مشکل را حل نخواهد کرد. کمک لازم را در این مواقع کوشش در ارتباط دادن وقایع و تجربیات زندگی خانوادگی با دروس مدرسه است؛ مثلاً برای شاگردان کلاسهای او تا سوم دادن مسئولیتهایی مانند یادداشت کردن پیامهای تلفنی، تشویق آنان به نوشتن نامه به دوستان و بستگان، نوشتن خاطرات روزانه و از این قبیل به معلوماتی که در مدرسه فرا می گیرد جنبه عملی می دهد و به آن معنی می بخشد. اگرچه در انجام تکالیف گاه ناشی از جذابیت محیط اطراف بخصوص بازی با دوستان یا تماشای تلویزیون می باشد از طرفی شاید اولیای کودکان تصویر مثبتی از کار و فعالیت جدی به او ارائه نداده اند، در این صورت چگونه می توان از کودکی انتظار داشت که از کار کردن لذت ببرد، در حالیکه هرگز چنین الگویی را در اطراف خود ندیده است و هرگز به او نشان نداده اند که انجام یک کار جدی و حل یک مشکل تا چه حد می تواند لذتبخش باشد و ارزش این را دارد که انسان به خاطر آن لذتهای زودگذر را فدا کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

نتیجه گیری :

امروزه با توجه به صنعتی شدن جوامع بشری و این که والدین برای تامین هزینه های جاری زندگی، مجبورند ساعات زیادی از شبانه روز را در خارج از منزل و در محیط کار باشند وبالطبع و بالاچار فرزندان کوچک خود را به مهدهای کودک بسپارند، کودکان به لحاظ عاطفی دچار کمبودهایی می شوند. کمبودهای عاطفی باعث ایجاد تیکهای عصبی و یا بیماری هایی می شود که اگر به موقع تشخیص داده نشوند در دوران نوجوانی و جوانی به صورت بیماری های مزمن و لاعلاج و بعضا ناهنجاری های اجتماعی می گردند.

وجود مشاور در دوران ابتدایی و راهنمایی تحصیلی در مدارس و تشخیص به موقع این گونه بیماری ها موجب می شود که این امراض به موقع شناسایی شده و نسبت به درمان آنها اقدام گردد و از ایجاد مشکلات رفتاری جلوگیری به عمل آید. در حال حاضر در مدارس ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، مشاور پیش بینی نشده است که این امر با توجه به آمارهای اختلالات رفتاری شایع بین دانش آموزان ابتدایی و راهنمایی لزوم وجود مشاور در این مقاطع را بیش از پیش هشدار می دهد.

نظر به این که بعضی از مشکلات به دلیل عدم آشنایی والدین با اصول روانشناسی و چگونگی برخورد با کودکان به وجود می آیند، این موضوع وظیفه آموزش و پرورش را در این زمینه سنگین تر می نماید و بایستی با انتخاب مشاور در دوره راهنمایی تحصیلی و ابتدایی از بروز ناهنجاری های رفتاری بکاهد. براساس آمار، در حال حاضر عمده مراجعین به مراکز و هسته های مشاوره، دانش آموزان دوره های ابتدایی و راهنمایی می باشند و این امر ضرورت حضور مشاور در دوره عمومی را بیشتر می کند. اختلالات ارتباطی، تیک های عصبی، ترس، مرض، اضطراب، ناسازگاری، بیش فعالی، کم رویی، اختلالات خواب، ناخن جویدن و بسیاری از حالات و ناهنجاری های روانی در مراحل اولیه با استفاده از شیوه های مشاوره موثر قابل تشخیص و درمان می باشند اما اگر این رفتار های به ظاهر کم اهمیت اما در واقع بسیار مهم، به موقع شناسایی و درمان نشوند حتی در بزرگسالی اثرات نامطلوب آنها در وجود افراد باقی می ماند و در نهایت به بیماری های مزمن تبدیل شده و هزینه های گزافی بر خانواده ها و دولت تحمیل می نماید و یا حد اقل این که هزینه های درمانی گزافی برای خانواده ها و دولت ایجاد می نماید.

وجود مشاور متخصص در مدارس ابتدایی و راهنمایی می تواند در شناسایی به موقع این گونه اختلالات و به کارگیری راه های درمانی مناسب برای هر یک از آنها بسیار موثر واقع شود. هزینه های زیاد نگهداری این گونه بیماران برای دولت و خانواده ها ایجاب می نماید که سازمان مدیریت و برنامه ریزی نسبت به پیش بینی مشاور در مدارس ابتدایی و راهنمایی، هرچه سریعتر اقدام نماید تا از بروز ناهنجاری ها و اختلالات روانی - رفتاری در دانش آموزان که سرمایه های آینده مملکت هستند جلوگیری گردد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

منابع:

- ۱- اصول و روش‌ها راهنمایی و مشاوره، تالیف حسن پاشا شریفی - سید مهدی حسینی
- ۲- خلاصه مقالات - اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران - آذرماه ۱۳۷۴
- ۳- راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی - دکتر عبدالله شفیع آبادی ۱۳۸۱
- ۴- راهنمایی و مشاوره در مدارس دوره عمومی - ایرج وحدانی ۱۳۸۵
- ۵- نشریه علوم تربیتی، سال یازدهم، شماره ۲-۱، ۱۳۶۷
- احمدی، س.ا. (۱۳۷۶). مقدمه ای بر مشاوره و روان درمانی. چاپ ششم، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- ۶- احمدی، س.ا. و بابا گلی، ز. (۱۳۷۴). بررسی نقش مشاوران در مدارس نظام جدید شهر اصفهان. رساله کارشناسی مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه اصفهان.
- ۷- شفیع آبادی، ع. (۱۳۷۰). مقدمات راهنمایی و مشاوره. چاپ اول، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۸- گیبسون و همکاران (۱۳۷۳). مبانی مشاوره و راهنمایی. (ترجمه باقر ثنایی و همکاران) تهران: چاپ نهضت.